

ТЕЗАУРУС

НАУКОВО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ СЛОВЕСНИКА

За матеріалами книги
«Нариси з теорії літератури»
В.П. Іванишина

- **Аксіологія** (грец. *axios* — цінний і *logos* — слово, вчення) — система аксісів (цінностей, ідеалів, найвищих орієнтирів) дослідника, митця, соціальної групи, суспільства, нації; вчення про цінності (аксіси).

- **Актуалізація** (*лат. actualis — дійсний, справжній*) — деавтоматизація мовлення, надання звичним словам і виразам свіжості, новизни шляхом використання різних прийомів на різних рівнях мови (стилістичному, семантичному, синтаксичному, морфологічному, дериватологічному, акцентологічному, лексичному, фонетичному, графічному, позиційному, контекстуальному).

- **Апперцепція** (лат. *ad* — до і *perceptio* — сприйняття) — залежність кожного нового сприйняття від попереднього життєвого досвіду людини і від її психічного стану в момент сприймання.

- **Архітектоніка** (грец. *architektonike* — будівельне мистецтво) — будова художнього твору як системного цілого, яка інтегрує всі макроструктурні елементи внутрішньої форми твору на мегаобразному рівні.

- **Атрибуція** (*лат. attribuo — надаю, постачаю; приписую*) — процес встановлення авторства, імені особи, якій присвячений твір, та часу створення й автентичності художнього твору.

- **Візія** (*лат. visualis — зоровий*) — суб'єктивно-дивінаторний (інтуїтивний, пророчий) спосіб проникнення в суть дійсності на основі пізнаних чи інтуїтивно відчуваних закономірностей буття, що криються за явищами життя.

- **Візуалізація** — прийом у мистецтві, який полягає у вираженні через візуальні образи абстрактних понять, внутрішніх станів, почуттів, ідей тощо.

- **Внутрішня форма твору** — образна (ейдологічна) система твору та способи її організації; один із елементів чотирирівневої макроструктури художнього твору

- **Герменевтичне коло** — універсальний принцип розуміння: пізнання цілого через його частини, а частини — із урахуванням контексту цілого.

- **Герменевтика** - комплексна методологія інтерпретації, філологічна дисципліна, яка використовує здобутки філософії, історії, психології, естетики.

- **Дискурс** (лат. *discursus* — міркування) — сукупність висловлювань, що стосуються певної проблематики і розглядаються у взаємозв'язках із нею та у внутрішніх взаємозв'язках.

- **Діахронія** (грец. *dia* — крізь і *chronos* — час) — історична послідовність у розвитку явища.

- **Ейдетичність** (грец. *eidos* — вид, вигляд) — тривкість, яскравість внутрішнього зорового бачення зображеного у творі.

- **Екзистенція** (*лат. existentia — існування*) — спосіб буття, обставини життя; те, що складає і визначає центральне ядро внутрішнього буття людини чи нації, їхнє конкретне неповторне Я; основне поняття екзистенціалізму, яким окреслюють особливий спосіб існування, притаманний лише людині.

- **Еклектика (еклектизм)** (*грец. *eklektikos* — той, що вибирає*) — механічне поєднання різнорідного, гетерогенного, органічно несумісного; суб'єктивне, здійснюване на власний розсуд і смак, змішування суперечливих принципів, ідей, теорій, оцінок, стилів; у переносному значенні відсутність оригінальності та самостійності в мисленні, творчості, практиці.

- **Експлікація** (*лат. explicatio* — тлумачення, пояснення) — наукове пояснення; процес, унаслідок якого розкривається зміст певної єдності, а її частини набувають самостійного існування і можуть відрізнятися одна від одної.

- **Емфаза** (грец. *emphasis* — виразність) — напруженість, експресивність мовлення, посилення його емоційної виразності за допомогою стилістичних фігур (риторичних вигуків, звертань, запитань, анафор та епіфорі).

- **Зміст літературного твору** — явне (експліцитне) або приховане (імпліцитне) значення твору, що безпосередньо впливає з його форми.

- **Зовнішня форма літературного твору** — елемент макроструктури художнього твору; художня мова і художнє мовлення твору, а також прийоми образотворення і перетворення ресурсів мови на художній текст.

- **Інтерпретація** (*лат. interpretatio* — *пояснення, трактуванню*) - метод, що поєднує аналіз і синтез; роз'яснення, тлумачення, розкриття змісту і сенсу (смислу) чого-небудь, зокрема — літературного твору

- **Інтертекстуальність** — міжтекстові співвідношення літературних творів (цитування, алюзії, ремінісценції, пародіювання тощо чужих текстів) чи стилізація, пряме наслідування чужих стильових властивостей і норм.

- **Інфраструктура** (лат. *infra* — під і *structure* — побудова) літературного процесу — сукупність галузей і видів діяльності, що забезпечують творення, поширення і функціонування літератури в суспільстві.

- **Ізоморфізм** (грец. *isos* — однаковий, рівний і *morphe* — форма) — властивість, що виражає однаковість будови певних сукупностей елементів, незалежна від природи цих елементів.

- **Ідіолект** (грец. *idios* — своєрідний, неповторний і *lexis* — слово, мовний зворот) — сукупність особливостей, які характеризують мову окремого індивіда.

- **Ідіолект письменника** — сукупність мовно-стильових особливостей, які характеризують художнє мовлення творів письменника.

- **Ідіостиль** — стійка спільність ознак творчої манери, образної системи і засобів художньої виразності, що характеризують своєрідність творчості письменника.

- **Інтенціональність** {лат. *intentio* — прагнення) — вияв художності твору який характеризує його когерентний, змістово-смісловий аспект — ідейну спрямованість тз оригінальність, вагомість і значущість змісту.

- **Інкантація** — звукова, ритмічно-мелодійна організація, звучання рядка, вірша.

- **Інтертекстуальність** — міжтекстові співвідношення літературних творів (цитування., алюзії, ремінісценції, пародіювання тощо чужих текстів) чи стилізація, пряме наслідування чужих стильових властивостей і норм.

- **Інтерпретація** (*лат. interpretatio* — *пояснення, трактуванню*) — метод, що поєднує аналіз і синтез; роз'яснення, тлумачення, розкриття змісту і сенсу (смислу) чого-небудь, зокрема — літературного твору.

- **Когезія** (лат, *cohaesus* — зв'язаний, зчеплений) художнього тексту — формальна сторона, зв'язаність тексту на рівні форми: мовна організація, використані автором ресурси мови і прийоми образотворення.

- **Когеренція** (лат. *cohaerentia* — зв'язок, зчеплення) художнього тексту — значеннєва сторона, зв'язаність тексту на рівні змісту: озмістовлення форми і формування змісту.

- **Контекст** (*лат. contextus* — *тісний зв'язок, з'єднання*) — уривок тексту із закінченою думкою, який дає змогу точно визначити значення слова чи смисл виразу, що входять до нього; будь-яке природне для досліджуваного явища оточення, через характер зв'язків із яким розкривається його значення, зміст і роль.

- **Конотація** (*лат. con — разом і notare — відмічати, позначати*) — додаткове до основного, денотативного, значення знака (слова, речення), що міститься в художньому тексті.

- **Кітч (кіч)** (нім. *Kitsch* — *сміття*) — низькопробне псевдомистецтво, характерні ознаки якого — художній несмак, примітивізм, моральний релятивізм, ідейно-світоглядне звиродніння; різновид егалітарного (популярного чи масового) антимистецтва, у якому низькопробна естетичність прикриває антихудожню інтенціональність.

- **Концепт** (*лат. conceptus ~ думка, поняття*) — провідна ідея, пафос, основна думка твору.

- **Образ-концепт** — образ персонажа, який є основним носієм авторської ідеї-концепції.

- **Методологія** (грец. *methodos* – спосіб пізнання, *logos* – учення) – сукупність методів дослідження, пізнання вчення про методи наукового пізнання і діяльності; система регулятивних принципів мислення; ідейнонаукова основа світогляду митця чи дослідника; організуючий системотвірний центр; ідейно-світоглядне ядро логічної матриці наукового пізнання та інтерпретації літературних явищ

- **Методологічна домінанта** (грец. *methodos* — спосіб пізнання і *logos* — слово, вчення)— основний орієнтир, принцип, якому підпорядковані всі інші способи і прийоми дослідження, творчості, задля утвердження якого їх використовують, який визначає інтерпретацію, характер, наукову, естетичну суть, значущість дослідження чи художнього твору.

- **Металопія** (грец. *meta* — після і *logos* — слово, вчення) — інакомовлення, переносне слововживання (епітет, метафора та інші тропи).

- **Наратив** (*лат. narrare*— розповідати, оповідати) — розповідання (як продукт і як процес, об'єкт і акт, структура і структуризація) однієї чи більше дійсних або фіктивних подій одним, двома чи кількома нараторами.

- **Національні архетипи** (*грец. arche* — початок, *походження і typos* — образ) — споконвічні, первинні образи у підсвідомості, духовності народу, які передаються від покоління до покоління впродовж тисячоліть, є основою етногенетичної пам'яті, визначають його національно-духовну неповторність, мотивують сприйняття дійсності, поведінку і дії людини.

- **Національні екзистенціали** (*лат. *exisientia* — існування*) — виражені в художньому творі способи (модуси) людського індивідуального та колективного буття (екзистенції), котрі дозволяють пізнати національне тут-буття, а через нього — національне буття як основу суцього.

- **Національні (культурні) коди** — сукупність правил або обмежень, які забезпечують функціонування мовленнєвої діяльності національної культури (літератури) як знакової системи.

- **Проблема** (грец. *problema* — задача) — формант змісту твору: складне питання, що потребує вивчення, дослідження, розв'язання.

- **Проблематика твору** — запитання, які митець ставить перед собою, персонажами і читачем у художньому творі.

- **Ремінісценція** (*лат. reminiscentia* — *спогад*) — відгомін у художньому творі певних тем, мотивів, образів із твору іншого автора; навіяний твором спогад (образ, мотив, думка тощо) про подібне в колись прочитаному іншому творі.

- **Рефлексія** (*лат. reflexio* — відображення) — процес самопізнання внутрішніх психічних актів і станів людини; самоаналіз, роздуми людини (часом надмірні, хворобливо загострені) над власним душевним станом; жанр лірики.

- **Рецепція** (*лат. receptio — прийняття*) — процес сприйняття і засвоєння текстуальної та образної ідейно-естетичної інформації, носіями якої є художній текст і художній твір.

- **Реципієнт** (*лат. recipients* — той, хто одержує) — адресат, той, хто сприймає твір мистецтва через художній текст: читач, слухач, глядач.

- **Самість** — центральний архетип особистості у психоаналітичній теорії К.-Г. Юнга (при цьому Я стосується самої як частина цілого), центральний формант «абсолютної особистості», центр якої збігається з точкою, що розташована точно посередині між свідомістю і підсвідомим; один із основних екзистенціалів у герменевтиці М. Гайдеггера (модусів людського тут-буття), котрий витлумачує «хто» чи Я присутності (людини).

- **Синтез** (грец. *synthesis* — з'єднання, складання) — стратегія пізнання, що полягає у вивченні предмета дослідження в його цілісності неповторності, шляхом формування цілісного уявлення про нього на основі інформації про його частини, аспекти, рівні.

- **Субстанціональне** (*лат. substantia* — наявність, сутність) — у літературі — іманентне, природне для національної духовності, культури, яке є результатом її природного розвитку і становить основу її існування та самототожності (самості).

- **Структурно-функціональний метод інтерпретації** — метод дослідження та інтерпретації, який застосовується під час осмислення художнього твору як естетичної системи і передбачає проникнення в художній світ митця через пізнання макроструктури твору, взаємозв'язків і функцій його структурних елементів.

- **Смисл (сенс) твору** — надзмістове інтенційно-ідеологічне значення твору, яке пізнається в контексті уявлення читача про зображувану в ньому дійсність та її зіставлення з мінливою реальністю, своїм сьогоденням.

- **Тезаурус** (грец. *thesaurus* - скарб) - сукупність понять із певної галузі науки, нагромаджених людиною чи колективом; **ПЕРЕДЗНАННЯ**, із яким дослідник підходить до вивчення конкретного явища

- **Телеологічність** (*лат. telos – мета logos - вчення*) – доцільність, інтенціональна спрямованість, кінцева мета.

- **Хронотоп** (грец. *chronos* — час і *topos* — місце) — взаємозв'язок часових і просторових характеристик явищ, які зображені в художньому творі.

- **Художня герменевтика** (грец. *hermeneutika* — пояснюю, тлумачу) — теорія і практика інтерпретації буття, котру автор моделює в художньому творі (кодуючи її в системі образів), а реципієнт пізнає через цей твір (розкодовуючи ейдологічну систему); теорія і практика інтерпретації явищ мистецтва, виражена у творах мистецтва.